

2.7. Пріоритетні напрями фінансування лісового господарства в умовах сталого розвитку галузі

Сучасний розвиток лісового господарства України поступово набуває пріоритетного значення, оскільки стан лісової галузі сьогодні надзвичайно нестабільний – це технологічна відсталість; надмірна вирубка лісів; радіоактивне забруднення лісів, що знаходяться в Чорнобильській зоні; масове, а в більшості випадків, незаконне вирубування молодих дерев тощо.

У лісовому господарстві не відбулось переходу від централізованого управління господарською діяльністю підприємствами до ідентифікованої економічної їх відповідальності за наслідки господарювання на основі вільної конкуренції та з урахуванням повноважень органів державної влади і органів місцевого самоврядування. Залишаються належно не визначеними об'єкти природних ресурсів для здійснення лісівництва та економічна відповідальність за їх використання: деревина у стані росту – головна продукція лісівництва і земля як головний природний ресурс¹⁸³.

Лісове господарство України відноситься до господарських комплексів, що мають стратегічне значення для національної економіки, охоплює усі процеси, що пов'язані з відтворенням та використанням

¹⁸³ Шершун М. Реформування у галузі лісового господарства в контексті проведення економічних реформ в Україні / М. Шершун // Економіст. – 2011. – № 10. – С. 9-11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2011_10_5.

стратегічного ресурсу – лісу. Він займає порівняно незначне місце у промисловому виробництві України. Тому одним із основних завдань на шляху реалізації сучасної моделі економічного зростання держави є розвиток національного ринку із збалансуванням його внутрішньої і зовнішньої складових за умови випереджального зростання внутрішнього споживання. Проте пріоритетним завданням є пошук шляхів самостійного виживання державних лісогосподарських підприємств на основі реальної оцінки їх конкурентної позиції на ринку та обґрунтування адекватних рішень відповідно до поточної та перспективної ринкової кон'юнктури¹⁸⁴.

В Україні формується комплекс інституційних, організаційних та управлінських засад сталого розвитку лісового господарства, які одночасно спрямовані на використання природних ресурсів та збереження довкілля.

Лісові ресурси служать основою економічної системи ведення лісового господарства, а обсяги їх використання встановлюються такі, що забезпечують безперервність виконання лісами еколого-економічних функцій (захисних, санітарно-гігієнічних, оздоровчих, ресурсних).

За рахунок використання лісових ресурсів лісове господарство отримує власні кошти для відтворення лісів, проведення лісівничих, лісоохоронних та інших заходів (державою за останні роки фінансується близько 30 відсотків від загальних витрат та ведення лісового господарства)¹⁸⁵.

Варто відмітити, що сталий розвиток визначено ООН як основний напрям цивілізації на XXI століття. Поклавши в основу піднесення держави добробут і безпеку людини, її прагнення жити в гармонії з природою, взявши до уваги основні ідеї і принципи, закріплені в Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку від 14 червня 1992 року й підтвержені в основному результативним документом Конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо+20» «Майбутнє, якого ми прагнемо» від 22 червня 2012 року, Україна започаткувала процес змін, що забезпечить її перехід до сталого розвитку¹⁸⁶.

Проте ключовим питанням залишається національно орієнтоване трактування сталого розвитку. Стосовно України це обумовлено поєднанням у рамках категорії сталий розвиток двох складових, а саме «зеленої» та «синьої» економіки. Якщо перша пов'язана із проблемними питаннями екологізації економічної діяльності в галузевому розрізі, то друга стосується здебільшого територіальних питань сталого розвитку,

¹⁸⁴ Щодо діяльності Державного комітету лісового господарства України: Інформаційно-аналітичні та довідкові матеріали до колегії від 25.10.2008 / Держкомлісгосп України. – К., 2008. – 59 с.

¹⁸⁵ Лісокористування [Електронний ресурс] – Джерело доступу: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article;jsessionid=CDD57B4213360D89C901AC1D51FA9E94?art_id=101934&cat_id=32876 (28.01. 2016). – Назва з екрану

¹⁸⁶ Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика]; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». –К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 40с., С 4.

охоплюючи регіональний та локальний просторові рівні. Таким чином, тільки поєднуючи ці два напрями, можливо упорядкувати та спрямувати економічну діяльність на досягнення комплексного ефекту від реалізації програмних положень сталого розвитку¹⁸⁷.

Пріоритетними напрямами збалансованого використання лісових ресурсів, на думку вітчизняних науковців, є наступні:

– розширення площ лісовідновлення та раціональне лісокористування шляхом упровадження новітніх технологій, збільшення площі лісів за рахунок лісотехнічної рекультивації девастрованих і низькопродуктивних земель з метою доведення її до науково обґрунтованих норм;

– здійснення лісокористування на основі науково обґрунтованого лісовпорядкування для забезпечення безперервності сировинного ресурсу (деревини) та продуктивності еколого-соціальних функцій лісу;

– відновлення та розширення мережі полезахисних й інших захисних смуг і наближення їхньої структури до виконання функцій екологічної мережі¹⁸⁸.

Для стабільного розвитку лісової галузі потрібне і відповідне фінансове забезпечення. На думку, О.Є. Гудзь, фінансове забезпечення є можливістю забезпечення діяльності суб'єкта господарювання необхідними фінансовими ресурсами¹⁸⁹, а не просто покриттям відтворювальних витрат за рахунок акумульованих власних коштів¹⁹⁰ суб'єкта, асигнувань державного бюджету та інших фінансових джерел. Якщо бути ще більш точним, то фінансове забезпечення є процесом забезпечення діяльності суб'єкта господарювання необхідними фінансовими ресурсами різними методами, з використанням різних інструментів¹⁹¹.

Механізм фінансування лісового господарства досліджується багатьма відомими вітчизняними й зарубіжними вченими. Більшість із них вважає, що ефективного та стабільного розвитку лісової галузі можна досягнути тільки завдяки належному фінансуванню потреб її відтворення. Однією з найважливіших складових підвищення ефективності лісогосподарського виробництва є фінансове забезпечення його підприємств, включаючи кредитування, податкові відносини, фінансову підтримку лісогосподарських товаровиробників, страхування. Саме ці чинники, за

¹⁸⁷ Там само.

¹⁸⁸ Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика]; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». –К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 40с., С. 9.

¹⁸⁹ Гудзь О.Є. Забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств у період змін та стабілізації / О.Є.Гудзь // Сільське господарство України, 2013 статистичний збірник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: agrofin.com/ua/filez/gudz36pdf

¹⁹⁰ Кашенко О.Л. Системне управління фінансів / О.Л. Кашенко – Суми: Довкілля, 2001. – 98 с.

¹⁹¹ Худолій Л.М. Методи та інструменти фінансового забезпечення аграрного бізнесу України / Л.М. Худолій // Наук. вісн. НУБіП України. – 2014. – Вип. 200, Ч. 3. – С. 9-14.

визначенням міжнародних експертів, на 80% формують ринкове середовище, без якого цивілізований ринок існувати не може¹⁹².

Проблема фінансування лісової галузі тісно пов'язана з її специфічними особливостями – довготривалим періодом лісовирощування та поєднання у цьому процесі сил природи і праці.

На думку багатьох вчених та практиків в галузі лісового господарства, реформування галузі потребує вдосконалення механізму фінансування лісового господарства з урахуванням регіональних особливостей, вдосконалення системи оподаткування, оновлення системи продажу необробленої деревини тощо.

Таким чином, особливості функціонування лісової галузі вимагають стабільного фінансового забезпечення. Тільки такий стан дає можливість сталого розвитку та формування конкретної стратегії розвитку лісового господарства в контексті вивчення та використання європейського досвіду в частині фінансового забезпечення. Тому актуальність і своєчасність цієї проблеми зростає в силу сучасного реформування лісового господарства.

«Лісове господарство – на межі катастрофи. Галузь отримала лише одну п'яту від минулорічного фінансування у Держбюджеті-2016. Досить часто виникають питання такого змісту: «Як будуть фінансуватися лісові заповідники і НПП? Що буде з лісовою авіаохороною, яка має попереджати та гасити лісові пожежі? На які кошти буде відновлюватися зрубаний ліс? Що буде з південними лісгоспами, які не нарубують собі і на третину зарплати? Скидається на те, що відбувається цілеспрямоване банкрутування лісового господарства»¹⁹³.

Втрата лісогосподарськими підприємства фінансової стабільності носить не лише фінансово-економічні наслідки, але й соціальні, екологічні та негативно відображається на цінності деревини та погіршені товарної і асортиментної структури деревини.

Сьогодні, коли економіка знаходиться в занепаді і майже в більшості галузях національної економіки існує безліч різноманітних проблем, фінансовий стан лісогосподарських підприємств має бажати кращого. Нестабільність української економіки та національної валюти, нестача обігових коштів фінансових активів підприємств призводять до постійного зменшення обсягів випущеної продукції, її якості та конкурентоспроможності на ринку¹⁹⁴.

¹⁹² Саблук П. Т. Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України / П.Т. Саблук // Економіка України. – 2008. – № 12. – С. 4-18., С. 11.

¹⁹³ Реформування лісової галузі повністю провалена – прес-реліз [Електронний ресурс] – Джерело доступу: <http://sfmu.org.ua/ua/news/743-reforma-lisovoi-haluzi-povnistiu-provalena-pres-reliz> (28.01. 2016). – Назва з екрану.

¹⁹⁴ Олександренко І.В. Напрями покращення фінансового стану лісогосподарських підприємств / І.В. Олександренко, Л.І. Ішук // Економічний форум. – 2014. – №4. – С. 150-157.

Згідно статті 98 Лісового кодексу України¹⁹⁵ видатки на підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісів, їх відтворення і охорони здійснюються за рахунок: а) державного бюджету та власних коштів підприємств, установ і організацій лісового господарства – щодо лісів державної власності; б) місцевого бюджету та власних коштів підприємств, установ і організацій лісового господарства – щодо лісів комунальної власності; в) власних коштів власників лісів – щодо лісів приватної власності. Видатки на зазначені заходи можуть здійснюватися за рахунок інших джерел, не заборонених законом. Видатки на підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісів державної і комунальної власності, їх охорону, захист і відтворення фінансуються шляхом цільового виділення коштів державного та місцевих бюджетів для реалізації загальнодержавних, державних і регіональних (місцевих) програм ведення лісового господарства, головною з яких є державна цільова програма «Ліси України».

Протягом останніх років частка видатків лісового господарства, яка фінансується з державного бюджету постійно знижувалась. Розподіл цих коштів є дуже нерівномірний. Більшість успішних, з фінансової точки зору лісових підприємств Полісся та Карпат, частина підприємств Лісостепової зони повністю відмовились від бюджетного фінансування і ведуть лісове господарство за рахунок власних коштів, отриманих від продажу лісових продуктів.

Згідно чинного законодавства фінансування лісової галузі здійснюється з таких джерел: централізовані кошти – кошти загального (8,1%) та спеціального фонду (0,3%) державного бюджету; кошти місцевих бюджетів (0,002%); власні кошти – виручка від реалізації лісової продукції (товарів та послуг) та від реалізації майна та оренди основних засобів (91,6%)¹⁹⁶.

Сьогодні головним джерелом для ведення лісового господарства в цілому по Україні є власні кошти підприємств, які формуються від реалізації продукції лісозаготівель. Протягом 2014 р. частка вказаної діяльності склала 91,6% від загальних обсягів продукції, робіт та послуг лісового господарства.

Подальший розвиток лісової галузі без реформування фінансової системи ускладнюється. Створення нових лісових насаджень, їх охорона та використання вимагають значного збільшення власних коштів, мобілізація яких стає неможливою до того часу, поки різні компоненти лісу не залучатимуться в господарський оборот.

¹⁹⁵ Лісовий кодекс України [Електронний ресурс] – Джерело доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>

¹⁹⁶ Інформація про виконання завдань і заходів Державної цільової програми «Ліси України» у 2014 році [Електронний ресурс] – Джерело доступу: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article;jsessionid=430450044D8E4F3C4336E83F88EB8012.a pp1?art_id=142853&cat_id=34185 (28.10. 2015). – Назва з екрану

Тому, щоб вивести систему фінансування лісової галузі на якісно новий рівень, варто звернути увагу на досвід європейських країн. Державна підтримка лісового господарства здійснюється в основному за рахунок спеціальних податків із споживачів деревини або лісовласників. Як показує досвід, в деяких країнах ЄС лісове господарство отримує цільові дотації з державного бюджету.

Досвід передових країн Європи (Фінляндія, Німеччина, Польща) свідчить, що науково–обґрунтоване ведення лісового господарства, раціональне комплексне використання лісових ресурсів в поєднанні з ефективними заходами їх збереження і відтворення незалежно від власнісного статусу лісів і народногосподарського призначення, стає важливим підґрунтям створення власної еколого-економічно орієнтованої системи фінансування лісовирощування¹⁹⁷.

В результаті проведеного дослідження встановлено, що в сучасних умовах, коли перед світовою спільнотою постало питання вирішення глобальних екологічних проблем, фінансування лісового господарства виходить на якісно новий рівень. Тому на даному етапі важливим завданням є не дати галузі занепасти та зберегти й підтримати той рівень розвитку лісового господарства, який є на даний момент. Однак ми очікуємо підвищення ефективності впровадження державної політики в частині фінансової підтримки та позитивних зрушень і росту показників функціонування лісової галузі України.

Для стратегічного управління та прийняття ефективних рішень щодо фінансування лісової галузі, доречним є вивчення досвіду розвинутих європейських країн з метою оптимального використання в цілях реформування сучасної вітчизняної лісової галузі. Тільки завдяки органічному поєднанню законотворчої сторони щодо фінансування галузі та практичної діяльності можна досягти позитивних результатів.